

ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: vnbilousov@gmail.com

Мета: у статті досліджено поняття та ознаки творчої діяльності як передумови виникнення об'єкту авторського права. **Методи дослідження:** проаналізовані мотиви творчої діяльності, визначені компоненти творчого процесу. **Результати:** в авторському праві творчій діяльності надається вирішальне значення, яке обумовлює виникнення виключних прав на твори науки, літератури та мистецтва. Встановлено, що основу творчості складає зростання матеріальних та духовних потреб людини, у зв'язку з чим відбувається інтуїтивна поява нових художніх образів. **Обговорення:** дискусійні питання визначення творчої діяльності, її компонентів та причин продуктивної творчої праці

Ключові слова: творчість, твір, об'єкт авторського права, оригінальність.

Постановка проблеми та її актуальність.

Сучасна теорія і практика творчої підгалузі не можуть обійтися без наукового дослідження поняття творчості. Відсутність такого дослідження і наукового уявлення про творчу діяльність робить туманними і спірними аргументацію науковців, експертів і мотиви судових рішень. Не враховуючи критерію творчості, суддя або експерт не в змозі вирішувати чисто практичні питання і спори, що виникають у зв'язку із створенням творів науки, літератури, мистецтва, про наявність плагіату, компілятивних творів, співавторства. Це означає, що без критерію, який визначає творчий характер витвору, ми не в змозі вирішувати питання, пов'язані із захистом інтелектуальних прав, йде при цьому мова про практику судових органів або діяльність інших державних чи громадських організацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню поняття творчості, її мотивів та результатів присвячено велику кількість наукових праць. Зазначені питання в різні роки досліджували: П.В. Алексеев, Г.А. Андрощук, Ю.Л. Бошицький, Е.П. Гаврилов, І.А. Грингольд, В.О. Дозорцев, Ю.М. Капіца, О.А. Підпригора, В.І. Серебровський, А.П. Сергеев та інші.

Мета статті: досліджено поняття творчості, причин та стадій творчого процесу.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна діяльність як різновид діяльності людини взагалі, в результаті якої створюються ті чи інші блага, – процес вельми складний, і в силу об'єктивних причин не може бути врегульований правом. Поняття творчості в самих глибоких своїх проявах є навіть незбагненим: не випадково це питання протягом століть цікавило багатьох дослідників, йому присвячені численні філософські трактати та наукові праці.

Видатний філософ М.О. Бердяев в роботі «Про призначення людини» розглядає творчість як божественний дар. Згадуючи відому біблейську притчу про плід, який повинно принести насіння, коли воно падає в добру землю, про таланти, що надані людині, які повинні бути повернуті з приростом, автор говорить, що «заривання дарів в землю, тобто відсутність творчості, засуджено Христом. Все вчення апостола Павла про різні дари людини є вчення про творче покликання людини. Дари ці дані від Бога, і вони вказують на творче покликання. Творчість завжди є приріст, збільшення, створення нового, такого, чого не було в світі» [1, с. 543].

Найважливішою передумовою творчості автор вважає свободу: «Тайна творчості і є тайна свободи. Творчість тільки і можлива із безмежної свободи, оскільки тільки із безмежної свободи можливе створення нового, такого, чого не було. Творчість є прорив із нічого, із небуття, із свободи в буття і світ. Тайна творчості розкривається в біблійному міфі про створення світу Богом. Бог створив світ із нічого, тобто вільно і із свободи... І людина, створена Творцем, є також творець і покликана до творчості» [1, с. 544].

Очевидно правий М.О. Бердяєв, інакше чим, як не Божим дарунком, можна назвати незбагненну творчість Сквороди, Шевченка, Шекспіра, Моцарта, Пушкіна, Чайковського і багатьох інших геніїв людства. А хіба не свобода лежить в основі творчості? Адже сьогодні саме прямо передбачений ст. 54 Конституції України принцип свободи творчості і покладений в основу творчої підгалузі.

Людина постійно перебуває в творчому пошукові. Це невід'ємна властивість людини, якою природа наділяє кожного із нас. Творчість притаманна людині в будь-якій сфері її діяльності: у промисловому чи сільськогосподарському виробництві, військовій справі, охороні здоров'я, організації дозвілля тощо.

Творцями були засновники релігій у різних народів, зокрема Ісус Христос. Але суспільство в усі часи по-різному сприймало нове: і творця, засновника релігії, яка існує тисячоліття, і охоплює мільйони людей, яка дала людству головні моральні цінності і орієнтири, було розіп'ято на хресті.

Рішення проблем специфічних для творчої праці (тому що вони мають практичне значення), зосереджено в особливих правових нормах – нормах авторського і патентного права. Оскільки ці норми розраховані не на будь-яку, а лише на творчу діяльність, необхідно встановити, що таке творчість і чим вона відрізняється від інших видів суспільно-корисної праці.

В теорії авторського і патентного права творчій діяльності надається вирішальне значення, яке обумовлює виникнення інтелекту-

альних прав. Для того, щоб в цьому переконатися, звернемося до літературних джерел. Так, Б.С. Мартинов пише: «В самому вираженні «авторський твір» міститься вказівка на те, що дана діяльність має творчий характер, тобто спрямована на створення «нового» [2, с. 136].

На думку А.І. Ваксберга, твір науки, мистецтва і літератури може бути об'єктом авторського права, якщо він є результатом творчої праці [3, с. 42].

Е.П. Гаврилов визначав творчість як «діяльність людини, що породжує дещо якісно нове і таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і унікальністю» [4, с. 83].

В.І. Серебровський відмічав, що «Об'єктом авторського права є продукт духовної творчості даної особи, тобто створений ним твір» [5, с. 36].

На думку О.С. Іоффе, «творчість є інтелектуальною діяльністю, що завершується продуктивним актом, в результаті якого з'являються нові поняття, образи та (або) форми їх втілення, що являють собою ідеальне відображення об'єктивної дійсності» [6, с. 5].

О.А. Підпригора вважає творчість «особливістю людини, оскільки творцем може бути тільки людина. Саме творчість людини забезпечує процес суспільного розвитку. У природі здійснюється процес розвитку, але не творчості» [7, с. 26].

Що ж таке творчість? Творити – в широкому розумінні цього слова – означає створювати дещо нове, тобто таке, чого раніше взагалі не було [8, с. 5]. Нове в такому його розумінні творить не тільки людина, а й природа, а творчі здібності людини проявляються у створенні як духовних, так і матеріальних цінностей. Таким чином, будь-яка праця є творчою незалежно від сфери її прикладання і результатів, в яких вона втілюється. Але термін «творчість» застосовується і в іншому, власному, спеціальному його розумінні. При такому погляді, творчість – це вже не будь-яка, а лише свідома, творча діяльність на яку здатна лише людина, а не стихійні сили природи.

В той же час, не будь-який свідомий акт творіння, здійснений людиною, розглядається як акт творчості. Порівняємо, наприклад, написання книги або розробку нового автомобіля із виданням написаного твору або серійним випуском но-

вих автомобілів. Безумовно, в обох випадках створюється щось нове. Але в першому випадку з'являється таке нове, подібного якому ніколи раніше не існувало. В другому випадку новизна обмежується відтворенням відомого або в такому ж вигляді (перевидання вже опублікованої книги) або з певним матеріальним перевтіленням (виготовлення автомобіля за кресленнями конструктора) [8, с. 5]. Таким чином, у свідомій діяльності людини слід виділяти акти продуктивні і репродуктивні. За своїм характером творча праця – праця продуктивна. Різниця між нею і працею репродуктивною полягає в тому, що якщо перша створює нове, то друга нова лише в кількісному відношенні, і відтворює в об'єктивній формі або у свідомості відтворювача створене раніше іншими. Так, передрукування будь-якого твору потребує відомих навиків. Втім, така праця не є творчою, хоча це різновид розумової праці, так само як і праця студента при вивченні відповідних академічних дисциплін.

Творчість власне – є не що інше, як свідомий продуктивний акт, відмітну особливість якого складає його якісна новизна.

Що ж є причиною і рушійним початком продуктивної творчої праці? Життя людини неможливе без створення засобів для задоволення власних потреб в їжі, одягу, житлі тощо. Це і є перша «історична» потреба людини. Але якщо перша потреба задоволена, то сама вона веде до нових потреб. Мозок людини розвивався в процесі його трудової, продуктивної діяльності, праця виховувала мислення людини, штовхала людину на відкриття нових, невідомих йому властивостей, явищ природи і її законів. Суспільний продуктивний процес змушував людину займатися вивченням і пізнанням природи. Інтелект людини збагачувався новими почуттями, сприйняттями і уявами, на базі яких він створював нові поняття. Мінливі умови, в яких проходило життя і продуктивна діяльність людини, змушували її пристосовуватися до цих мінливих умов, весь час балансувати з оточуючим середовищем. Внаслідок цього у людини природним чином з'являлися нові фізичні потреби. Якщо для їх

задоволення у розпорядженні людини не було готових засобів, вона користувалася набутих знанням природи, щоб створювати, винаходити їх. Цим можна пояснити таємницю творчості і походження відкриттів і винаходів. Ще раніше, ніж розвинулася свідомо трудова діяльність людини, вона повинна була здійснювати в основному два види дій: розділяти на частини єдине (відділяти плоди від дерева, ламати дерева, дробити каміння), або з'єднувати в єдине ціле (будувати житло, створювати зброю тощо). Але і в природі людина спостерігала подібні процеси. Ці процеси в природі і у власній діяльності відобразилися у мозку людини і створили в результаті довгого розвитку такі його функції як аналіз (розділення) і синтез (з'єднання).

Оскільки людський мозок має здатність розвиватися, то розділяючи і з'єднуючи спочатку стихійно, як сама природа, людина з часом сама стала здійснювати розділення і з'єднання в розумі, створюючи образ майбутньої дії.

Як наслідок, для вирішення пізнавальних і практичних завдань, що висувалися необхідністю задоволення матеріальних (а пізніше і духовних) потреб, людина на певному ступені свого розвитку стала користуватися аналізом і синтезом. Спостерігаючи природу, змінюючи її, пристосовуючи її до своїх потреб, людина створювала не тільки нові засоби виробництва, а й нові засоби пізнання.

Таким чином, практика, зростання матеріальних і духовних потреб людини лежать в основі історії творчості. На творчу діяльність впливає почуття новизни справи, потреба в ній сучасників. У зв'язку з цим відбуваються мобілізація духовних сил і неусвідомлена, інтуїтивна поява нових образів, способів дій у ході розв'язання проблеми [9, с.420].

Прийнято розрізняти сферу матеріального виробництва, де створюються засоби виробництва, сировина, матеріали, готові вироби, і сферу духовного виробництва, плодами якої є нові, оригінальні і, навіть унікальні твори наукової, технічної і художньої творчості. Якщо продукт матеріального виробництва складають матеріальні цінності, то в результаті духовного виробництва з'являються цінності розумові, інтелектуальні. Процеси створення тих і інших далеко не

однакові: «... самий поганий архітектор від найкращої бджоли з самого початку відрізняється тим, що перш ніж будувати чашечку з воску він вже побудував її в своїй голові. В кінці процесу праці отримується результат, який вже на початку процесу був у уяві працівника, тобто ідеально» [10, с. 185].

Отже, розумові уяви передують створенню матеріальних цінностей і перші тільки перевтілюються, відтворюються в останніх. Ось чому акти матеріального виробництва самі по собі ніколи не бувають творчими.

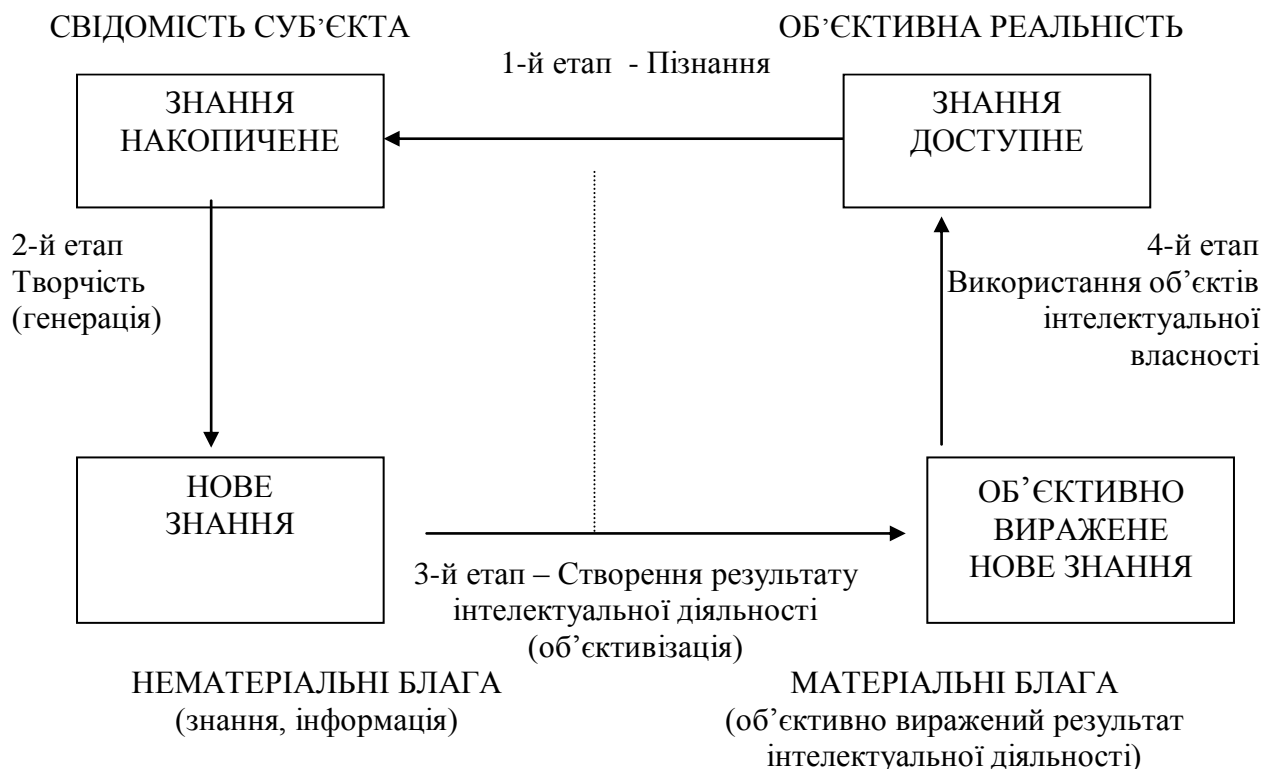
С позицій авторського права, оригінальність полягає у творчому й індивідуалізованому способі вираження твору, якою би незначною була частка такого творчого вкладу або індивідуальності. Без цього мінімуму охорона не надається. Використані ідеї можуть бути старими як світ, але це не заважає твору бути оригінальним, авторське право вважає допустимим інтелектуальну

творчість на основі вже існуючих елементів [11, с. 26-27].

Майже всі країни вимагають певний рівень оригінальності як умови охорони авторського права. На жаль, немає міжнародного поняття мінімуму оригінальності, якому має відповідати твір. В деяких країнах (США, Канада) оригінальність обмежується тільки вимогою «незалежної концепції» і наявністю якогось простого мінімуму творчості (креативності). В інших країнах, таких як Франція та Іспанія, творчість (оригінальність) визнається як відбиток особистості автора в творі [12, с. 42].

З яких компонентів складається творчий процес? Відповідь на це запитання в науці ще достатньо не розроблена.

Оригінальну модель творчого процесу запропоновано юристами-практиками [13, с. 3-6]. Суть творчого процесу наочно представлена авторами у вигляді наведеної нижче схеми.

Вся інтелектуальна діяльність у своїй основі перш за все спирається на досвід людства, накопичене знання. Люди не можуть починати

з чистого аркушу, створюючи світ думки із нічого: дійсно, їх думки – в загальному і цілому – є продуктом інтелектуальної спадщини. Всі відо-

мості про світ людство отримало саме в результаті розумової діяльності. Ці відомості автори на наведеній схемі визначають як «доступне знання» - доступне всім, багатьом або лише деяким.

Наявність такого знання є передумовою пізнавального процесу. Безумовно, думку не можна просто «пересаджувати» із однієї голови в іншу: щоб зрозуміти чужу думку треба переболіти нею як своєю. Використовуючи свій інтелект – свої пізнавальні можливості, людина може проникнути в ті «розумові стани», які переживав творець, набуваючи тим засоби в найкоротший час досягнути пізнане раніше.

Результатом пізнавального процесу є набуття індивідом накопиченого знання, яке з різним ступенем міцності зберігається у глибинах людської пам'яті і може бути свідомо або несвідомо витребуване людиною. Так, Зігмунд Фрейд колись висловив думку про те, що «... в психіці ніщо одного разу з'явившись, не може зникнути, все десь залишається, і за певних умов може впливати на поверхню духовного життя» [13, с. 4].

Пізнавальний процес безперервно поповнює пам'ять, а зміст пам'яті дозволяє періодично генерувати нові думки, на підставі раніше набутого досвіду. «Старе» знання породжує «нове», і відбувається процес генерації: із відомого раніше виникає знову відкрите. Знання набуває свою кінцеву мету і підсумок – творіння, а сам цей процес є нічим іншим як процесом творчості. Мислячий суб'єкт – творець духовних цінностей, збагачує свій внутрішній світ, індивідуальний досвід шляхом продукування ним «нового знання».

Об'єктивне вираження результату інтелектуальної діяльності є необхідною умовою передачі іншим особам нового знання невідомого нікому, окрім суб'єкту, що його породив, умовою з'явлення «об'єктивно вираженого нового знання», в ряді випадків такого, що передбачає наявність матеріального носія творчого результату. Цей процес може бути визнаний творчим у широкому розумінні слова.

«Об'єктивація знання – це процес перетворення, трансформації знання, яке знаходиться в голові людини, що являє собою дещо «суб'єктивне», що належить виключно суб'єкту, індивіду в дещо «об'єктивне», що зливається з якимось матеріальним носієм... Об'єктивація знання не є його «уречевлення» у розумінні перетворення в річ, оскільки знання за своєю природою є дещо ідеальне, а річ – дещо матеріальне, але знання за межами суб'єкта, індивіда існує виключно в речовинній оболонці, в тісному злитті із матерією». Об'єктивно виражені суб'єктом знання можуть існувати вже поза безпосереднього зв'язку тільки з даним суб'єктом: «Існувати – означає бути таким, що сприймається» [13, с. 4-7].

Немає реальних можливостей однозначно охарактеризувати діяльність, в результаті якої створено твір. Тому власне сам твір і стає практично єдиним універсальним показником, який дає можливість визнати діяльність як творчу [14, с. 54-55].

Центральний момент творчої діяльності – отримання нових результатів при використанні нових методів. Зрозуміло, що творча особистість відзначається здатністю генерувати оригінальні ідеї, робити відкриття, здійснювати винаходи, творити мистецтво. Результати діяльності творчої особистості повинні мати художню, наукову, соціальну чи технічну цінність [15, с. 147].

Висновки. Яке правове значення має сказане вище про творчість? Право не може безпосередньо регулювати інтелектуальну діяльність – воно регулює поведінку людей в різних її зовнішніх проявах: забороняє одні дії і дозволяє інші. До того часу, поки особистість не проявила себе зовні, до неї не можуть бути застосовані юридичні норми. А оскільки творчий процес – процес інтелектуальний, такий, що відбувається у свідомості людини, то сама природа цього процесу така, що він залишається за межами дії правових норм. Однак тоді, коли процес творчості завершується продуктивним актом, незалежно від того, яку об'єктивну форму набуває його результат, набувають чинності норми авторського права, які забезпечують його суспільне визнання, встановлюють правовий режим відповідного

об'єкту та охорону прав і законних інтересів його творця.

Таким чином, тільки об'єктивно виражений результат інтелектуальної діяльності може брати участь в цивільному обороті, являти собою специфічний товар, адже сучасна тенденція така, що результати інтелектуальної діяльності все більш виразно набувають рис товару. І все частіше продукти інтелектуальної праці первісно створюються саме для успішного функціонування на ринку.

Література

1. Мир философии: книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 1. Исходные философские проблемы, понятия и принципы. – М.: Политиздат, 1991. – 672 с.
2. Мартынов Б.С. Права авторства в СССР // Учен. зап. ВИЮН. Вып. IX. – М.: Юриздат, 1947. – 177 с.
3. Ваксберг А.И. Некоторые вопросы советского авторского права // Советское государство и право. – 1954. – № 8. – 42 с.
4. Гаврилов Э.П. Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития. – М.: Изд-во «Наука», 1984. – 221 с.
5. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. – М.: Издат. АН СССР, 1956. – 282 с.
6. Йоффе О.С. Советское гражданское право: в 3 т. Т. 3. – Л.: Издат. ЛГУ, 1965.
7. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: підручник / за заг. ред. О.А. Підпригори., О.Д. Святоцького. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 236 с.
8. Йоффе О.С. Основы авторского права. – М.: Издат. «Знание», 1969. – 126 с.
9. Загальна психологія: підруч. / за заг. ред. академіка С.Д. Максименка. – 2-е вид.; переробл. і доп. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 704 с.
10. Маркс К. Капитал. Т. 1. – М.: Политиздат, 1983. – 905 с.
11. Авторське право в міжнародно-правовому аспекті / уклад. А.М. Євков – Х.: 2010. – 126 с.

12. Авторське право для бібліотекарів: підручник / [пер. з англ. О. Васильєва]. – К.: ТОВ «ІММ «ФРАКСІМ», 2015. – 196 с.

13. Близнец И., Леонтьев К. Понятие «интеллектуальной собственности»: формулировка проблемы // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2002. – № 4. – С. 2-10.

14. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. – К.: Ін-т інтел. вл. і права, 2008. – 288 с.

15. Лебединська Г.О. Креативність як вимір творчої діяльності / Г.О. Лебединська, І.М. Дружиніна. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2017. – С. 147-149.

References

1. Myr fylosofyy: knyga dlja chtenyja. V 2-h ch. Ch. 1. Yshodnye fylosofskye problemy, ponjatye y pryncypy. – М.: Polytyzdat, 1991. – 672 s.
2. Martynov B.S. Prava avtorstva v SSSR // Uchen. zap. VYJuN. Vyp. IX. – М.: Juryzdat, 1947. – 177 s.
3. Vaksberg A.Y. Nekotorye voprosy sovetskogo avtorskogo prava// Sovetskoe gosudarstvo y pravo. – 1954. – № 8. – 42 s.
4. Gavrylov E.P. Sovetskoe avtorskoe pravo. Osnovnye polozheniya. Tendencyy razvytyja. – М.: Yzd-vo «Nauka», 1984. – 221 s.
5. Serebrovskij V.Y. Voprosy sovetskogo avtorskogo prava. – М.: Yzdat. AN SSSR, 1956. – 282 s.
6. Joffe O.S. Sovetskoe grazhdanskoe pravo: v 3 t. T. 3. – L.: Yzdat. LGU, 1965.
7. Osnovy pravovoji ohorony intelektual'noji vlasnosti v Ukraini: pidruchnyk dlja studentiv nejurydychnyh vuziv / za zag. red. O.A. Pidoprygory., O.D. Svjatoc'kogo. – К.: Koncern «Vydavnychyj dim «In Jure», 2003. – 236 s.
8. Joffe O.S. Osnovy avtorskogo prava. – М.: Yzdat. «Znanye», 1969. – 126 s.
9. Zagal'na psyhologija / Za zagal'noju redakciyeju akademika S.D. Maksymenka. Pidruchnyk. – 2-e vyd.; pererobl. i dop. – Vinnycja: Nova Knyga, 2004. – 704 s.
10. Marks K. Kapytal. T. 1. – М.: Polytyzdat, 1983. – 905 s.

11. Avtors'ke pravo v mizhnarodno-pravovomu aspekti / uklad. A.M. Jevkov – H.: 2010. – 126 s.

12. Avtors'ke pravo dlja bibliotekariv: pidruchnyk / [per. z angl. O.Vasyl'jeva]. – K.: TOV «IMM «FRAKSIM», 2015. – 196 s.

13. Blyznec Y., Leont'ev K. Ponjatye «yntellektual'noj sobstvennosti»: formulyrovka prob-

lemy // Yntellektual'naja sobstvennost'. Avtorskoe pravo y smezhnye prava. – 2002. – № 4. – S. 2-10.

14. Bondarenko S.V. Avtors'ke pravo ta sumizhni prava. – K.: In- t intel. vl. i prava, 2008. – 288 s.

15. Lebedyns'ka G.O. Kreatyvnist' jak vymir tvorchoji dijal'nosti / G.O. Lebedyns'ka, I.M. Druzhynina // Poltava: PNPU imeni V.G. Korolenka, 2017. – S. 147-149.

V. Bilousov

PHENOMENON OF CREATIVE ACTIVITY IN COPYRIGHT

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: vnbilousov@gmail.com

Purpose: the concept and features of creative activity as a prerequisite of the copyright object creation are researched in the article. The absence of such research and the scientific definition of creative activity actually makes controversial and unjustified judgments and arguments of scholars and practitioners. Not finding out what such creativity and creative activity is, it is impossible to raise the issue of protecting rights to the results of intellectual activity. The solution of problems specific to creative work, is concentrated in special legal norms - the norms of copyright and patent law. Since these norms are calculated not on any, but only on creative activity, it is necessary to establish what such creativity is and what it differs from other types of socially useful work. **Methods of research:** the motives of creative activity are analyzed, the components of the creative process are determined. The numerous doctrinal definitions of creativity and creative activity are given, the causes of productive creative work are associated with the development of the human brain, which, using analysis and synthesis, observing nature, induced man to create not only new means of production, but also new means of knowledge, while satisfying this spiritual needs. **Results:** in the copyright law of creative activity is given a decisive importance, which causes the emergence of exclusive rights to works of science, literature and art. It is established that the basis of creativity is the growth of the material and spiritual needs of man, in connection with which there is an intuitive appearance of new artistic images. However, not every act of human creation is seen as an act of creativity. By its nature, creative work is productive. The difference between it and reproductive labor is that the first creates a new one, while the second one is new only in quantitative terms and only reproduces the earlier created. Creativity is nothing but a conscious productive act, the distinguishing feature of which is its qualitative novelty. **Discussion:** discussion issues on the definition of creative activity, its components, stages, results and causes of productive creative work.

Keywords: creativity, work, object of copyright, originality.